

Valet av undervisningsmaterial och dess konsekvenser

En jämförande undersökning om framställningar av islam i läroböcker

Författare: Martin Ciparsons
Handledare: Therese Rodin
Ämne: Religion
Kurs: Religion 3
Delkurs: 3
Poäng: 15
Termin och år: HT 2012

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Abstract

I uppsatsen undersöks och jämförs innehållet om islam i fyra läroböcker i religionskunskap. Resultatet från undersökningarna används sedan för att föra en diskussion om vad valet av undervisningsmaterial kan få för konsekvenser. Metoderna som använts i undersökningen är en kvantitativ metod som bestod av en egentillverkad mall för insamling av kvantitativ data från kapitlen om islam. Samt en kvalitativ metod som bestod av tre kategorier; den religiösa praxisen, det idémässiga religiösa innehållet samt den religiösa funktionen, för att se och kategorisera vad läromedelsförfattarna hade valt att fokusera på i de valda avsnitten. De valda avsnitten som undersöktes för den kvalitativa undersökningen var; bönen, Koranen samt mat och dryck. Både den kvalitativa och den kvantitativa undersökningen visade stora skillnader mellan läroböckerna och detta resultat bidrog till att jag kunde diskutera vad valet av undervisningsmaterial kunde få för konsekvenser. Slutsatsen blev den att läroböckerna visade upp olika kvalitéer som kan användas på olika sätt och för olika syften. Då är det viktigt att man som lärare är medveten om detta och att man gör ett medvetet didaktiskt val av undervisningsmaterialet. Så att man kan använda sig av undervisningsmaterialet på rätt sätt i sin undervisning.

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	3
1. INLEDNING OCH BAKGRUND.....	3
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	4
3. AVGRÄNSNING OCH URVAL.....	5
4. BEGREPPSFÖRKLARINGAR.....	6
5. TIDIGARE FORSKNING	6
5.1 TIDIGARE FORSKNING GENERELLT.....	6
5.2 TIDIGARE FORSKNING INOM LÄROBOKSKUNSKAP MED INRIKTNING ISLAM.....	9
6. PRESENTATION AV UNDERSÖKNINGSMATERIALET.....	10
7. METOD.....	11
7.1 DEN KVANTITATIVA METODEN.....	12
7.2 DEN KVALITATIVA METODEN.....	13
7.3 DEN KOMPARATIVA METODEN	15
8. RESULTAT.....	15
8.1 RESULTAT AV DEN KVANTITATIVA UNDERSÖKNINGEN.....	16
8.1.2 Diskussion av den kvantitativa undersökningen.....	18
8.2 RESULTAT AV DEN KVALITATIVA UNDERSÖKNINGEN.....	20
8.2.1 Diskussion av den kvalitativa undersökningen.....	26
9. AVSLUTANDE DISKUSSION.....	27
10. VIDARE FORSKNING.....	28
11. SAMMANFATTNING.....	29
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	30
BILAGA 1.....	31
BILAGA 2.....	31

1. Inledning och bakgrund

Anledningen till att jag har valt att göra en undersökning om hur läroböcker i religionskunskap behandlar islam, beror på att jag för några månader sedan påbörjade en anställning på en folkhögskola där jag har fått prova mina vingar som religionskunskapslärare. När jag satt hemma och förberedde en presentation om islam så använde jag mig av fyra olika läroböcker, dels för att få inspiration om upplägg och dels för fakta. Vid detta tillfälle så upptäckte jag vilka stora skillnader det var i både upplägg och fakta mellan de olika läroböckerna. Skillnaderna mellan läroböckerna kanske medförde någonting positivt för det bidrog till att jag själv fick fundera över de didaktiska frågorna; vad?, varför? och hur? Det är i och för sig en självklarhet att lärarna ska fundera över dessa frågor, men jag tror att det är många som tycker att det är betydligt smidigare och tidsbesparande om man istället för att göra det själv använder sig av det redan färdiga upplägget som finns i läroböckerna. Kjell Härenstam som har gjort ett antal läromedelsanalyser menar att läraren har en central roll när det kommer till att välja vilken kunskap som ska läras ut.¹ Därför anser jag att det är lärarens ansvar att vara väl insatt i hur läromedlen är utformade och vad för skillnader som kan förekomma i jämförelse mellan olika läromedel. Många lärare är också ansvariga för vilket läromedel som ska köpas in och användas i undervisningen på skolan där de jobbar och detta är ytterligare en anledning till att man bör vara insatt i läromedelskunskap som lärare.

Det samma gäller upplägget av lektionerna och till viss del vilket innehåll som det ska undervisas om, detta är också lärarens ansvar. Som jag ser det så är nackdelen med att använda sig av ett redan färdigt upplägg att man själv inte planerat upplägget. Att man själv inte planerat upplägget betyder att man har låtit någon annan besvara den didaktiska frågan; vad är det som ska undervisas. Skillnaderna som jag då reagerade över när jag planerade för min presentation berodde då på att det var fyra olika personers tolkningar av den didaktiska frågan; vad? Därför är det viktigt att man som lärare är medveten om detta och att man har fått insyn i läromedel samt hur det kan variera mellan olika framställningar och tolkningar av vad som är viktigt att ha med i sitt upplägg.

¹ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.5

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka och jämföra innehållet om islam i fyra läroböcker i religionskunskap samt att diskutera konsekvenserna av lärarens val av undervisningsmaterial. För att besvara syftet kommer jag att ta hjälp av följande frågeställningar;

- Hur omfattande är materialet om islam i de undersökta läroböckerna samt vilka skillnader och likheter finns det? (Kvantitativ metod samt komparation)
- Vad väljer läroboksförfattarna att fokusera på i deras beskrivningar av islam, är det fokus på den religiösa praxisen, det idémässiga innehållet och/eller den religiösa funktionen och vilka likheter och skillnader finns det mellan läroböckerna? (Kvalitativ metod samt komparation)
- Vad kan valet av undervisningsmaterial få för konsekvenser för mig som lärare?

3. Avgränsning och urval

Jag har valt att koncentrera undersökningen kring islam i läroböcker, och jag anser att undersökningen är angelägen för mig som lärare dels för att den förhoppningsvis kommer att öka insikten i hur läromedelsframställningar kan skilja sig åt mellan varandra samt vilka konsekvenserna kan bli vid lärarens urval av undervisningsmaterial samt val av referensmaterial för det egna upplägget. I de läroböcker som jag ska undersöka så har islam fått ett eget avsnitt, och eftersom att jag vill göra en jämförande studie om vad läroböckerna väljer att fokusera på samt hur omfattande materialet är så bör jag alltså studera texter som går att jämföras med varandra. Avsnitten eller kategorierna som jag kommer att undersöka och jämföra i den kvalitativa undersökningen är följande; bönen som beskrivs i de fem pelarna, koranen samt mat och dryck. Dessa tre kategorier är representerade i samtliga läroböcker i undersökningen och min förhoppning är att jag utifrån analysen ska kunna visa på skillnader i vad läroboksförfattarna väljer att fokusera på. Jag har även valt avsnitten om bönen, koranen samt mat och dryck utifrån de tre kategorierna på sätt och vis representerar den religiösa praxisen, innehållet och funktionen. Nu kommer det troligtvis inte vara svart eller vitt i fråga om fokus på praxisen, det idémässiga religiösa innehållet och funktionen, utan det jag ska försöka förmedla är vad det läggs mest fokus på. Detta behöver inte betyda att det enbart är

fokus på den religiösa praxisen utan att det också kan förekomma inslag av det idémässiga religiösa innehållet samt funktionen i beskrivningarna om t.ex. bönen.

Urvalet av undersökningsmaterialet det vill säga läroböckerna kommer från min nuvarande arbetsplats samt ett gymnasium som finns beläget på min hemort. Läroböckerna är även aktuella i undervisningen och används som undervisningsmaterial i viss mån. Undersökningsmaterialet består av fyra läroböcker och på grund av begränsad tid för undersökningen så känner jag att fyra läroböcker ger en bra översikt och kommer tidsmässigt att hinnas med.

4. Begreppsförklaringar

I den andra frågeställningen så skriver jag om att jag ska undersöka vad läroboksförfattarna väljer att fokusera på i deras beskrivningar om islam. Sedan nämner jag den religiösa praxisen, det idémässiga religiösa innehållet och/eller funktionen som tre olika kategorier. Dessa begrepp kan behöva förklaras på ett mer konkret sätt.

- **Den religiösa praxisen** innebär att läromedelsförfattarna fokuserar på att beskriva det praktiska utförandet av religionen. T.ex. en metodbeskrivning av hur man utför en bön.
- **Det idémässiga religiösa innehållet** innebär att läromedelsförfattarna fokuserar mer på de symboliska tolkningarna, och det ideologiska innehållet i traditionen får större fokus.² Exempel på detta kan vara olika beskrivning av symboliska tolkningar av bönen eller Koranens innehåll. Det är alltså fokus på tolkningar av det religiösa innehållet.
- **Den religiösa funktionen** innebär att läromedelsförfattarna fokuserar på religionens funktion i ett sammanhang.³ T.ex. en förklaring av vad bönen har för funktion för den som ber.

² Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.108

³ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

I metodavsnittet kommer jag att repetera innebörden av de olika kategorierna samt redovisa vem eller vilka forskare som styrker dessa påståenden.

5. Tidigare forskning

5.1 Tidigare forskning generellt

I följande avsnitt kommer jag att behandla den tidigare forskning som gjorts angående lärobokskunskap mer generellt. Jag har fokuserat på det som är relevant för min undersökning, och i nästföljande avsnitt tittar jag närmare på läroboksforskningen som inriktat sig på islam.

När man söker om tidigare uppsatser som har undersökt läroböcker tycks detta vara ett relativt vanligt uppsatsämne för blivande lärarstudenter. Många av dem tycker nog som jag att ämnet är högst relevant för den kommande yrkesrollen och väljer att skriva sina B- eller C-uppsatser inom detta ämne. Några kända forskare som intresserat sig för läroboksforskningen är bland annat Kjell Härenstam, Carl E. Olivestam och Jonas Otterbeck. Härenstam och Otterbeck har i varsin undersökning valt att undersöka hur islam framställs i läroböcker och jag kommer att titta närmare på det senare i texten. En annan person som givit ett viktigt bidrag till läroboksforskningen är Staffan Selander, professor i didaktik, med sin bok *Lärobokskunskap*.⁴ Selander redovisar i sin bok olika modeller och angreppssätt som han har använt sig av till de analyser som han gjort. Selander använder sig av både kvalitativa och kvantitativa metoder och menar att dessa två metoder är de vanligaste vid läroboksanalyser.⁵

”Den pedagogiska textanalysens syfte är, att mot bakgrund av samhällssystem, skolform, ämne, läroplan etc analysera läroböckernas (eller i vidare mening läromedlens) text och bild och att rekonstruera de kunskaper som faktiskt förmedlas och den grundläggande kunskapssynen. Analysen koncentreras på urval, berättarstil, kognem och förklaringar. Andra aspekter av stort intresse är också språklig analys och en analys av hur läroböckerna faktiskt används i undervisningen, och hur materialet uppfattas av eleverna.”⁶

⁴ Staffan Selander (1988). *Lärobokskunskap*.

⁵ Staffan Selander (1988). *Lärobokskunskap*. S.44.

⁶ Staffan Selander (1988). *Lärobokskunskap*. S.122.

Selander skriver om bildens betydelse i läroboken och efter en jämförelse av bilder från olika läroböcker som sträckte sig över en längre tidsperiod, kunde han märka att bilden fungerade som ett stöd till den pedagogiska texten och som en förmedlare av information och känslor. Staffan Selander menar även att bilderna har blivit allt viktigare i dagens samhälle där vi kan se konsekvenser från olika medier som; TV, film, reklam etc. Även att det tycks finnas en trend i att fylla läroböckerna med bilder, men det krävs då att det ska finnas ett pedagogiskt sammanhang mellan bild och text om bilden ska fungera som ett komplement till texten menar Selander.⁷

Kjell Härenstam är professor i religionsvetenskap och universitetslektor vid Karlstads universitet, och han har även sysslat mycket med religionsdidaktik. Förutom avhandlingen *Skolboks-islam* så har han också bidragit till läromedelsforskningen med boken *Kan du höra vindhästen?* I den menar Härenstam att läraren har en central roll när det kommer till att välja vilken kunskap som ska läras ut. Här har Härenstam valt att diskutera denna problematik utifrån ett specifikt område, den tibetanska buddhismen beskriven i skolans läroböcker.⁸ I boken redogör Härenstam för de olika bilder som framställts av buddhism. Härenstam visar på att väst har fastnat för en västerländsk idealbuddhism där man fokuserat mycket på buddhismen i Indien. Och han skriver; ”Denna buddhism har förmodligen idealiserats kraftigt som *ett svar på västerlandets behov av en rationell religion.*”⁹ I och med detta bortser man från de drag som är sammankopplade med den faktiskt existerande buddhismen och om man då använder sig av den västerländska idealbuddhismen vid olika jämförelser mot existerande former av buddhism så kan de komma att betraktas som förenklade versioner.¹⁰

Härenstam skriver dock att saken är mer komplicerad än så och att man måste ha i åtanke att både läromedelsförfattarna och forskarnas val, värderingar och ideologiska övertygelser kan skilja sig åt. Därför är den didaktiska varför?-frågan viktig. Varför har denna kunskap valts ut?¹¹ I sin analys av läroböckernas framställning av den tibetanska buddhismen så har Härenstam kommit fram till att i de tidigare läroböckerna (1970 och tidigare) så behandlas främst traditionerna i termer som magi och besvärjelser. Bönekvarnen blir som en symbol för en mekaniserad religiositet och Dalai lama beskrivs som gudakungen. I de senare

⁷ Staffan Selander (1988). *Lärobokskunskap*. S.119

⁸ Kjell Härenstam (2000)*Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.5

⁹ Kjell Härenstam (2000)*Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.19 Kursivering i originaltexten.

¹⁰ Kjell Härenstam (2000)*Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.19

¹¹ Kjell Härenstam (2000)*Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.20

läroböckerna (1980 och nyare) så ser han en annan trend. Det är inte lika mycket fokus på den religiösa praxisen som i tidigare läroböcker, och bönekvarnarna nämns inte. Utan det är främst de symboliska tolkningarna och det ideologiska innehållet i traditionen som betonas, och Dalai lama beskrivs som en fredskämpe.¹² Läroböckerna innehåller alltså värderingar och dessa värderingar kan många gånger stå i strid med de värderingar som står i skolans läroplaner. Därför menar Härenstam att det vore ”bättre att medvetet välja med utgångspunkt från t.ex. läroplanens gemensamma värden, än att omedvetet föra in stoff valt ur t.ex. koloniala eller rent rasistiska perspektiv”¹³.

Carl E. Olivestam är doktor i religionsvetenskap och docent i ämnesdidaktik med inriktning mot religionskunskap och historia vid Göteborgs universitet. Han har uppmärksammat frågan om fokus vad gäller undervisningen. Han skriver om hur religionsundervisningen har ändrat form från fokus på religionsmetodiken till religionsdidaktiken. I sin bok *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* skriver han att det har skett en förskjutning i undervisningen om religionskunskap. Tidigare fokuserades det på det praktiska utförandet (religionsmetodiken) medan det nu fokuseras mer på funktionen i ett sammanhang (religionsdidaktiken).¹⁴ Detta handlar alltså om vad lärarna fokuserat på i deras undervisning om religion, och detta påstående som Olivestam har påminner mycket om det som Härenstam kom fram till i sina studier om hur den tibetanska buddhismens beskrivs i religionsläroböckerna.

5.2 Tidigare forskning inom lärobokskunskap med inriktning islam

Jonas Otterbeck som är docent och lektor i islamologi vid CTR¹⁵ skriver i sin undersökning *What is reasonable to demand? Islam in Swedish textbooks*¹⁶, om hur han har undersökt hur sju läroböcker i religion framställer islam. Syftet med undersökningen var att försöka visa på hur läroböcker har underliggande värden och avslöja dessa värderingar och förklara varför de finns.¹⁷ Han skriver att många unga muslimer som han pratat med i Malmö inte känner igen

¹² Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.108

¹³ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.133 Kursivering i originaltexten.

¹⁴ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

¹⁵ Centrum för Teologi och Religionsvetenskap

¹⁶ Jonas Otterbeck (2005) “What is reasonable to demand?Islam in Swedish textbooks” *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 31, No. 4, July, S.795-812

¹⁷ Jonas Otterbeck (2005) “What is reasonable to demand?Islam in Swedish textbooks” *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 31, No. 4, July, S.797

sig i den beskrivning som ges om islam i läroböckerna och att de är bekymrade över vad som står där. Otterbeck menar att lärobokstexterna om islam fastnar i två fällor. Den ena sätter islam på avstånd och riktar även en kritik mot studiet av orientalismen medan den andra visar på enskilda tolkningar av islam och åsidosätter andra former av islam. Otterbeck menar då att detta leder till att de svenska eleverna får en felaktig bild av muslimer och att de inte tillhör vårt samhälle då de i själva verket är en del av det svenska samhället.¹⁸

Härenstams avhandling *Skolboks-islam* handlar om att studera hur läroböcker framställer islam. Metoden som Härenstam använt sig av i sin studie är en kvalitativ metod. Han skriver att det som han intresserar sig för ”är *inte* frågan om hur *ofta* eller hur *mycket* islam behandlas i läromedlen i kvantitativ mening, utan en *kvalitativt* menad fråga: **Hur** framställer de undersökta böckerna islam?”¹⁹ Det är alltså redovisning och tolkning av de framställningar av islam i läroböckerna som han belyser utifrån olika aspekter som innehåll och mening, det vill säga kvalitativa egenskaper.²⁰ I sin undersökning så har Härenstam utgått från en modifierad modell av Herbert Schultzes kategorisering där Härenstam valt följande kategorier; Gud, Djihad och Kvinnan/Familjen.²¹ Härenstam menar också att man bör ha i åtanke att författarnas valmöjligheter begränsas av bokförlagen som närmast har en monopolställning på läroboksmarknaden.²² Avslutningsvis så skriver Härenstam att han tycker att det går att hitta acceptabla läromedel eller läromedel med acceptabla moment. Anmärkningsvärt var högstadieböckernas och till viss del gymnasieböckernas negativa bild av islams gudstro och människosyn och dess koppling till konflikter i dagens värld där muslimer är inblandade. Problemet är skriver Härenstam att de ”i så liten grad problematiserar begreppet islam”.²³ Bilden är ofta socialantropologisk och ”mellanösternländer” får ofta karaktärisera hela islambilden.²⁴

De undersökningar av Härenstam och Otterbeck som jag har tagit upp har båda fokuserat på hur läroböckerna framställer islam utifrån vissa kategorier som värderingar som Otterbeck använde sig av, och Gud, Djihad och Kvinnan/Familjen som Härenstam använde sig av. I min undersökning så kommer jag att undersöka vad läroboksförfattarna väljer att fokusera på i

¹⁸ Jonas Otterbeck (2005) “What is reasonable to demand?Islam in Swedish textbooks” *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 31, No. 4, July, S.810

¹⁹ Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.89 Kursivering i originaltexten.

²⁰ Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.89

²¹ Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.94

²² Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.37-38

²³ Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.271 Kursivering i originaltexten.

²⁴ Kjell Härenstam (1993) *Skolboks-islam* S.271

sina beskrivningar av islam utifrån kategorier som religiös praxis, det religiösa innehållet och den religiösa funktionen samt hur omfattande materialet är och sedan försöka att jämföra detta för att se vilka likheter och skillnader det finns mellan läroböckerna för att kunna diskutera vikten av lärarens val av undervisningsmaterial. Jag hoppas att detta ska bidra med en ny vinkling på forskningen om islam och skillnaderna mellan olika läroböckers framställningar.

6. Presentation av undersökningsmaterialet

Bok 1

Den första läroboken som jag senare i undersökningen kommer att referera till som "Bok 1" är *Religion och sånt* av Börge Ring. Boken är anpassad för religionskunskap kurs A, och är utgiven av Almqvist & Wiksell Liber AB år 2000. Det är den andra upplagan som jag har och i förordet kan man läsa att den andra upplagan är lik den första upplagan men innehåller lite finputsningar samt två omarbetade kapitel.

Bok 2

Den andra läroboken "Bok 2" heter *Religion A 2000* och är skriven av Birgitta Thulin och Sten Elm. Även denna bok är anpassad för religionskunskap kurs A och gavs ut år 2000 av förlaget Interskol. Det exemplaret som jag har är dock utgivet år 2002 men inga ändringar har gjorts från den första utgåvan.

Bok 3

Den tredje läroboken "Bok 3" heter *Religionskunskap med etik och livsfrågor* och är utgiven av Almqvist & Wiksell år 1997. Bokens författare heter Sten Rodhe och Bo Nylund. I förordet kan man läsa att boken är avsedd för gymnasieskolan i anslutning till föreliggande läroplan, och då förutsätter jag att boken är anpassad för både religionskunskap kurs A och B.

Bok 4

Den fjärde läroboken "Bok 4" heter *Liv och mening – stora boken* och är utgiven av Aros läromedel år 2002. Författarna heter Gunilla Rundblom och Leif Berg. Boken är anpassad för gymnasiets A- och B-kurs.

Värt att notera i denna presentation av undersökningsmaterialet är att det förekommer två olika sorters religionsläroböcker. De som är anpassade och avsedda för religionskurs A, samt de som är anpassade för båda A- och B-kursen. Detta kan komma att ha betydelse för

resultatet i min undersökning, men valet av att ha med både A- och AB- böcker beror på att jag tror att lärare använder sig av det material som finns tillgängligt för dem när de skapar sitt eget upplägg. Därför har dessa böcker som jag haft tillgång till använts i undersökningen.

7. Metod

I detta avsnitt kommer jag att redogöra för den undersökningsmetod jag använder för att besvara mina frågeställningar. I min undersökning har jag valt att använda mig av en kvantitativ metod, kvalitativ metod och en komparativ metod. Den komparativa metoden innebär att jag kommer att jämföra det resultat som den kvantitativa metoden och den kvalitativa metoden visar. Den komparativa metoden i denna undersökning är alltså beroende av resultatet från de kvantitativa och kvalitativa undersökningarna. Den komparativa metoden kommer också att fungera som ett underlag till diskussionen om hur undervisningen påverkas av valet av undervisningsmaterial. Nedan kommer jag att ge en utförligare beskrivning av vad de olika metoderna ska undersöka och hur de är utformade.

7.1 Den kvantitativa metoden

Den kvantitativa metodens utgångspunkter som jag kommer att använda mig av i min studie är hämtade ur Staffan Selanders bok *Lärobokskunskap*. Här ger Selander en bild av hur man med hjälp av en kvantitativ undersökning kan få ledtrådar till hur textens karaktär är uppbyggd. Genom att jämföra textmassa, utrymme och användandet av bilder i texten kan man se hur textmassan har disponerats och möjligen förstärkts med hjälp av bilder.²⁵ Den kvantitativa metoden kan därför fungera som ett komplement till den kvalitativa metoden, speciellt vid undersökningar av läroböckernas upplägg och framställning av innehållet.

Hur läromedelsförfattarna disponerar stoffet eller hur de har valt att strukturera sina texter och användandet av bilderna i texten, kan alltså ge en förning av vad författarna tycker är viktigt i det aktuella avsnittet. Genom att analysera och jämföra stoffurvalet, strukturen på texten och användandet av bilder i texten med min egen modell hoppas jag att kunna visa på skillnader mellan de olika texterna i läroböckerna. Modellen som jag kommer att använda mig av för den kvantitativa undersökningen presenteras nedan.

²⁵ Staffan Selander (1988). *Lärobokskunskap*. S. 70

Den kvantitativa metoden består av en egentillverkad mall där jag kommer att samla in data från respektive lärobok i undersökningen. Jag kommer att undersöka och redogöra för antalet sidor, ord och bilder i de avsnitt i läroböckerna som är aktuella för undersökningen. För att få en tydligare bild av jämförelsen så har jag även valt att visa på hur stor del avsnittet om kristendom har fått i respektive bok. Resultatet om avsnittet av kristendomen redovisas också i undersökningsmallen och är ett tillägg i diagram 4 som senare kommer att framgå när jag redovisar min undersökning. Detta gör jag för att man tydligare ska få en bild av skillnaderna mellan avsnitten.

Mallen ser ut på följande sätt:

Figur 1: Mall för undersökning av kvantitativ data

Islam	Bok 1	Bok 2	Bok 3	Bok 4
Antal sidor i boken totalt ²⁶				
Antal sidor i avsnittet om islam				
Antal ord i avsnittet om islam ²⁷				
Antal bilder i avsnittet om islam ²⁸				
Hur många % av bokens innehåll får avsnittet om islam ²⁹				
Hur många % av bokens innehåll får avsnittet om kristendom				

7.2 Den kvalitativa metoden

För den kvalitativa metoden har jag utgått från vad både Kjell Härenstam och Carl E. Olivestam skrivit om angående vad man väljer att fokusera på i framställning av religioner. Härenstam menade att de tidigare läromedlen fokuserade mer på den religiösa praxisen än det

²⁶ Förklaring; Räknar alla sidor till den sista tryckta sidan.

²⁷ Förklaring; Räknar alla ord i avsnitten. Dvs. att jag räknar ord som finns med i brödtext, fördjupningstexter, bildtext och rubriker för respektive avsnitt som undersöks.

²⁸ Förklaring; Räknar alla bilder, diagram och alla sorters tydliggörande pedagogik för respektive avsnitt som undersöks.

²⁹ Här räknar jag ut hur stor del av avsnittet om islam är rent procentuellt i förhållande till bokens innehåll. Beräkningarna av hur stor del islam tar upp av varje bok är baserat på sidantalet i den aktuella boken.

ideologiska innehållet som det istället fokuseras mer på i nyare läromedelstexter. Orsaken till att det har blivit en förändring beror på kursplanernas förändring menar Härenstam som skriver att det finns ”mer av sådant som eleverna skulle kunna ta till sig för sin egen andliga utveckling på så sätt som vi tidigare sett att den nya kursplanen för gymnasieskolans religionsämne föreskriver.”³⁰ Olivestam som skriver om vad lärarna fokuserade på i deras undervisning håller nog med om att det tidigare fokuserades på den religiösa praxisen, men att det nu är mer fokus på religionens funktion i ett sammanhang.³¹ Jag har inte lagt så stor vikt på det här med att Härenstam syftar på texternas framställning och Olivestam syftar på lärarnas framställning, utan jag ser den gemensamma nämnaren i båda fallen och då handlar det om hur man framställer en religion.

Härenstam menar alltså att det i äldre texter fokuserades på den religiösa praxisen. Medan Olivestam syftar på samma sak när det gäller undervisningen. Här verkar de båda vara överens. I nyare texter så menar Härenstam att det fokuseras mer på det ideologiska innehållet (här kallat det idémässiga religiösa innehållet) än den religiösa praxisen. Olivestam menar dock att det fokuseras mer på religionernas funktion. Med dessa påståenden i bakhuvudet har jag försökt att tillverka ett analysverktyg som jag ska använda mig av för att få reda på vad läromedelsförfattarna i respektive bok försöker att fokusera på i deras beskrivningar av islam. Analysen kan också fungera som ett verktyg för att se vilket av dessa påståenden som bäst stämmer in på de läromedel som jag senare ska analysera. Det blir då en liten dragkamp mellan Härenstams och Olivestams påståenden.

Den kvalitativa metoden är utformad utifrån de påståenden som Härenstam och Olivestam har om vad det fokuseras på i framställningar av religioner. De områden eller kategorierna som jag kommer att applicera min undersökningsmetod på är innehållet och beskrivningarna om bönen som ingår i de fem pelarna, avsnittet om koranen samt mat och dryck.

Jag har delat upp dessa påståenden i tre kategorier:

- **Den religiösa praxisen** som Härenstam och Olivestam är överens om att den är vanligast i äldre framställningar. Här fokuserar läromedelsförfattarna på att beskriva

³⁰ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.108

³¹ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

det praktiska utförandet av religionen³². T.ex. en metodbeskrivning av hur man utför en bön.

- **Det idémässiga religiösa innehållet** innebär att läromedelsförfattarna fokuserar mer på de symboliska tolkningarna, och det ideologiska innehållet i traditionen får större fokus.³³ Exempel på detta kan vara olika beskrivning av symboliska tolkningar av bönen eller Koranens innehåll. Det är alltså fokus på tolkningar av det religiösa innehållet.
- **Den religiösa funktionen** som Olivestam menar är vanligast i nyare framställningar. Här fokuserar läromedelsförfattarna på religionens funktion i ett sammanhang.³⁴ T.ex. en förklaring av vad bönen har för funktion för den som ber.

7.3 Den komparativa metoden

Den komparativa metoden består av att jag kommer att jämföra det resultat som den kvantitativa undersökningen och den kvalitativa undersökningen har visat. Jämförelsen kommer att ske inbördes för de kvantitativa resp. kvalitativa undersökningarna.

För att det slutliga resultatet ska bli så överskådligt som möjligt kommer jag att redovisa den kvantitativa undersökningen med hjälp av olika tabeller. Detta för att läsaren ska få en tydlig bild av hur de undersökta läroböckerna står sig i jämförelse mot varandra. Själva jämförandet för den kvantitativa resp. kvalitativa undersökningen kommer att ske i diskussionsavsnittet för respektive undersökning.

Jämförelsen av den kvantitativa resp. kvalitativa undersökningen kommer att ligga till grund för den slutgiltiga diskussionen och jag hoppas att detta kan bidra till att jag kommer att kunna besvara den tredje och sista frågan som jag har med i mina frågeställningar. Dvs. Vad kan valet av undervisningsmaterial få för konsekvenser?

³² Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

³³ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.108

³⁴ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

8. Resultat

Här kommer jag att presentera resultaten från undersökningarna samt göra jämförelser mellan resultaten för att åskådliggöra skillnader och likheter mellan läroböckerna för respektive undersökning.

8.1 Resultat av den kvantitativa undersökningen

För enkelhetens skull så infogar jag en lista på de böcker som undersökts och hur jag har valt att referera till dem i undersökningen. Den mall som jag använt mig av för den kvantitativa undersökningen finns också bifogad som bilaga längst bak där man kan se de exakta siffrorna från undersökningen. Detta har jag gjort efter som att de exakta siffrorna inte alltid framgår så tydligt i de diagram som jag använder mig av för att försöka synliggöra likheterna och skillnaderna mellan böckerna. Nedan presenteras enbart resultaten från den kvantitativa undersökningen med en kort förklaring av vad diagrammen visar. Resultaten kommer senare att diskuteras under nästa rubrik.

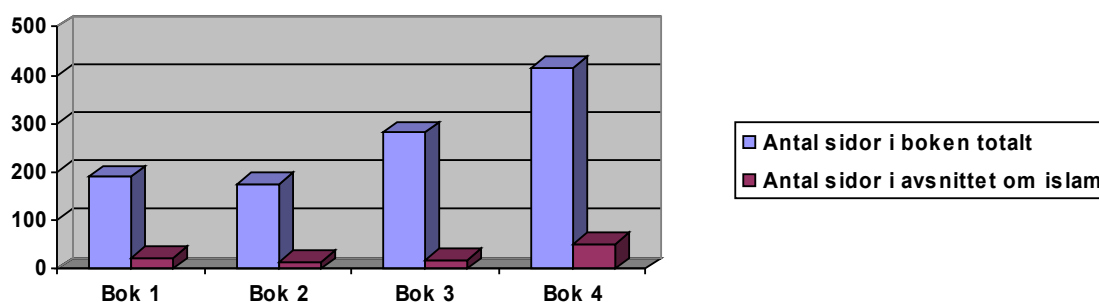
Bok 1: *Religion och sånt*

Bok 2: *Religion A 2000*

Bok 3: *Religionskunskap med etik och livsfrågor*

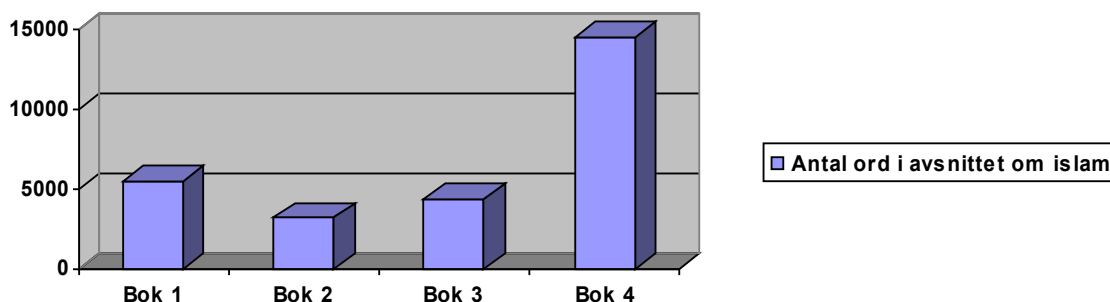
Bok 4: *Liv och mening – stora boken*

Diagram 1: Antalet sidor i boken samt antalet sidor för avsnittet om islam

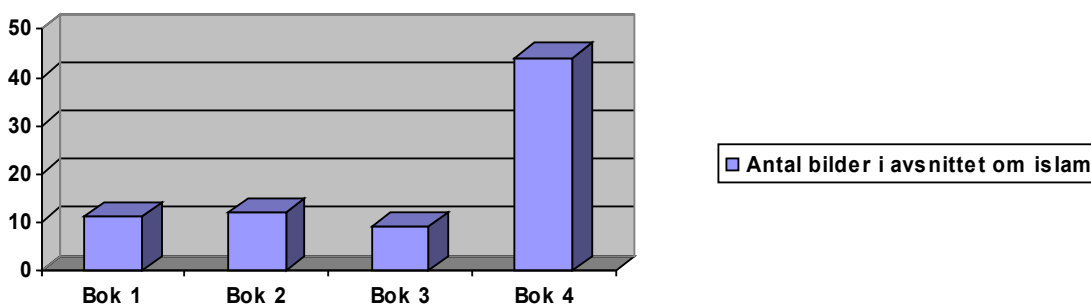
Vid en jämförelse av antalet sidor så märker man en stor skillnad mellan de undersökta läroböckerna. Bok 2 som hade 176 sidor var den boken som hade minst antal sidor medan bok 4 som hade 416 sidor hade flest antal sidor. Det samma gäller även antalet sidor för avsnittet om islam där bok 2 hade 13 sidor och bok 4 som hade 51 sidor.

Diagram 2: Antalet ord i avsnitten om islam

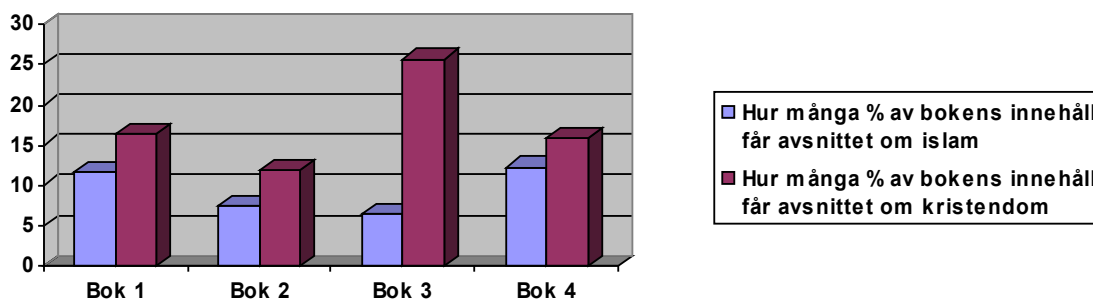
Skillnaderna mellan läroböckerna visar sig även vid sammanställningen av antalet ord som finns i avsnitten om islam. I diagram 2 synliggörs skillnaderna mellan böckerna och man ser att bok 4 har ur ett kvantitativt synsätt ett mer omfattande avsnitt om islam än de övriga läroböckerna i undersökningen.

Diagram 3: Antalet bilder i avsnitten om islam

Vid jämförelsen av antalet bilder i läroböckernas avsnitt om islam kan vi se att de tre första böckerna har jämförelsevis nästan ett likvärdigt antal bilder i sina avsnitt, medan bok 4 har mer bilder än det sammanlagda antalet bilder i de övriga böckerna. För att förtydliga denna jämförelse angående bilder i avsnitten om islam så kan vi också räkna ut hur många bilder som finns i genomsnitt per sida för vardera bok. Bok 1 har då en halv bild per sida medan bok 2 har 0,92 bilder per sida. Det vill säga nästan en bild per sida. Bok 3 får samma som bok 1 alltså en halv bild per sida i genomsnitt, och bok 4 har 0,86 bilder per sida.

Diagram 4: Hur många % av bokens innehåll får avsnittet om islam jämfört med kristendom

Bok 1 och bok 4 var de läromedel som använt sig av störst sidoutrymme för avsnittet om islam och hade 11,6 % och 12,3 % av utrymmet. Bok 2 och bok 3 hade också ett likvärdigt sidoutrymme mellan varandra, bok 2 hade 7,4 % och bok 3 hade 6,4 %. Avsnitten om kristendom tog jämförelsevis upp mer utrymme än islam och detta var gemensamt för samtliga läroböcker i undersökningen. Bok 1 hade 16,3%, bok 2 11,9%, bok 3 25,7% och bok 4 hade 15,9%.

8.1.2 Diskussion av den kvantitativa undersökningen

Resultatet från den kvantitativa undersökningen visar att det *är* skillnader mellan olika läroböcker i hur omfattande materialet är i framställningen om islam. Sidantalet är en faktor som beskriver hur omfattande materialet är utan att på något sätt granska det. Men när det gäller beskrivningar av någonting skulle jag vilja säga att kvantiteten är av betydelse. Man får plats med mer information om man använder sig av fler sidor helt enkelt. Men detta behöver inte betyda att det är en bättre text, utan det visar helt enkelt hur mycket utrymme man använt sig av. Hur texten framställs eller hur pedagogisk den är visar inte en kvantitativ undersökning på samma sätt som en kvalitativ, och det är därför som den kvantitativa undersökningen kan fungera som komplement till den kvalitativa. Undersökningen om användandet av bilder i avsnitten kan däremot ge information om hur pedagogiska texterna är. Bilder kan används som pedagogiska redskap för att ge förståelse eller skapa stöd åt den pedagogiska texten, och mängden bilder kan då ses som ett mätverktyg för den lärare som anser att bildernas roll i undervisningsmaterialet är viktigt. Boken som hade flest antal sidor, ord och bilder om islam och även det största utrymmet procentuellt var bok nummer 4 som även var en lärobok avsedd för A och B kurs. Varför är det så kan man undra, och en av anledningarna kan vara just det att bok 4 hade flest antal sidor totalt och därmed mest utrymme att fylla med bilder och ord. Men sedan har vi även bok nummer 1 som också rent procentuellt hade ett förhållandevis stort

avsnitt om islam jämfört med bok 2 och 3. Orsaker som kan förklara dessa skillnader mellan böckerna kan bero på hur bokförlagen och författarna har tolkat de för den tiden aktuella läroplanerna samt kursplanerna på olika sätt. Vad är det som vi ska lära ut? Hur ska vi lära ut det? Dessa frågor kan ha besvarats på olika sätt och därför finns det skillnader mellan läroböckerna. Det som återstår är Varför?-frågan, och det är det didaktiska problemet som läraren sedan ställs inför då man ska motivera det läromedel man ska använda sig av i undervisningen.

Slutsatserna som jag kan dra utifrån den kvantitativa undersökningens resultat är att det finns vissa skillnader mellan olika läroböcker i hur omfattande materialet är i framställningen om islam. Antalet sidor, ord, bilder och hur stor procent avsnitten hade i böckerna skilde sig åt. Jämförelsen mellan islam och kristendom visade dock att det inte var någon skillnad mellan böckerna, då samtliga läroböcker i undersökningen hade valt att använda sig av fler antal sidor i avsnitten om kristendom jämfört mot avsnitten om islam. Den största obalansen i fråga om utrymme för islam jämfört mot kristendomen tycks råda i bok 3 som har minst utrymme för islam, och mest i jämförelse med de andra om kristendomen. För att förklara hur det kan komma sig att kristendomen fått ett större utrymme än islam får jag gå tillbaka till det som Härenstam skrev om att man måste ha i åtanke att både läromedelsförfattarna och forskarnas val, värderingar och ideologiska övertygelser kan skilja sig åt.³⁵ Det vill säga att när lärobokstexter produceras kan de alltså färgas av olika övertygelser och det är därför som den didaktiska varför?-frågan åter igen blir viktig för läraren då man får reflektera över varför denna kunskap har valts ut. Anledningen till varför Kristendomen fått ett större utrymme i läromedelsböckerna skulle kunna ha och göra med de faktorer som Härenstam skriver som t.ex. värderingar och ideologiska övertygelser. Läroplanens mål är också en faktor som påverkar innehållet och disponeringen i läroböckerna. Detta är dock bara spekulationer och ingår inte i det syfte jag har med undersökningen.

³⁵ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.20

8.2 Resultat av den kvalitativa undersökningen

Den kvalitativa metoden är alltså utformad utifrån de påståenden som Härenstam och Olivestam hade om vad det fokuseras på i framställningar av religioner. De områden eller kategorierna som jag kommer att applicera min undersökningsmetod på är innehållet och beskrivningarna om bönen som ingår i de fem pelarna, avsnittet om koranen samt mat och dryck.

Jag delade upp dessa påståenden i tre kategorier:

- **Den religiösa praxisen** som Härenstam och Olivestam är överens om att den är vanligast i äldre framställningar. Här fokuserar läromedelsförfattarna på att beskriva det praktiska utförandet av religionen³⁶. T.ex. en metodbeskrivning av hur man utför en bön.
- **Det idémässiga religiösa innehållet** innebär att läromedelsförfattarna fokuserar mer på de symboliska tolkningarna, och det ideologiska innehållet i traditionen får större fokus.³⁷ Exempel på detta kan vara olika beskrivning av symboliska tolkningar av bönen eller Koranens innehåll. Det är alltså fokus på tolkningar av det religiösa innehållet.
- **Den religiösa funktionen** som Olivestam menar är vanligast i nyare framställningar. Här fokuserar läromedelsförfattarna på religionens funktion i ett sammanhang.³⁸ T.ex. en förklaring av vad bönen har för funktion för den som ber.

Bok 1: *Religion och sånt*

Bönen

Ring inleder avsnittet om de fem pelarna med frågan; ”Hur blir man en fredsstiftande muslim? Svar: Följ de fem pelarna.”³⁹ I beskrivningen av själva bönen så redogör han för hur många gånger en muslim ska be, och att man ska vara vänd mot Mecka samt att tempot på bönen markeras med pekfingret på höger knä.⁴⁰ Beskrivningen av bönen handlar mycket om de praktiska sakerna man bör tänka på när man genomför bönen. Fokus läggs på hur många gånger man ska be samt hur man ska vara vänd och hur rytmen styrs. Detta är exempel på att fokus läggs på den religiösa praxisen. Men den inledande raden som förklarade hur man blir

³⁶ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

³⁷ Kjell Härenstam (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. S.108

³⁸ Carl E. Olivestam (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. S.26

³⁹ Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.91

⁴⁰ Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.91

en fredstiftande muslim tillför också en beskrivning av börens funktion, och därför finns också en aspekt på den religiösa funktionen med i texten.

Koranen

I avsnittet om koranens historia skriver Ring om hur ”koranen är för islam det Jesus är för kristendom, förmedlare av Gud och Guds budskap.”⁴¹ Han fortsätter med att skriva om att varje troende muslim anser att varje bokstav i koranen är skriven av Gud, och att detta aldrig kan ifrågasättas.⁴² Här kan vi se hur Ring har valt att fokusera på både den religiösa funktionen och det religiösa innehållet. Den religiösa funktionen kommer till uttryck i och med att han gör en liknelse mellan vad koranen betyder för islam och därmed vad den har för funktion. Koranen är förmedlaren av Gud och Guds budskap. Det andra som Ring skriver handlar om vad de troende muslimerna anser om koranen. Det blir då fokus på det religiösa idémässiga innehållet i religionen då han visar på exempel av symboliska tolkningar av koranen och hur dess skrift blev till.

Mat och dryck

Ring skriver i inledningen av avsnitten om mat och dryck att om du är muslim så påverkas hela ditt liv, det går inte att skilja det religiösa livet från ditt vardagsliv.⁴³ Och i nästa stycke så skriver han följande;

”En muslim äter inte svinkött och dricker inte alkohol. Djur slaktas genom att halspulsådern skärs av. Det kallas **skäkting**. Svinkött anses orent, eftersom det kan innehålla parasiter som orsakar sjukdomar.”⁴⁴

Utifrån ovanstående beskrivning kan man se att det läggs fokus på den religiösa praxisen. Ring beskriver det praktiska utförandet av hur djuren slaktas och vad en muslim får och inte får göra. Inga förklaringar ges till vad det har för funktion förutom anledningen till varför

⁴¹ Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.88

⁴² Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.88

⁴³ Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.95

⁴⁴ Börge Ring (2000) *Religion och sånt*. S.95 Markering i originaltexten.

muslimer inte ska äta svinkött. Det ges heller inga förklaringar eller exempel på symboliska tolkningar kring mat och dryck.

Bok 2: Religion A 2000

Bönen

”Allahs krav på människorna kan sammanfattas i de fem pelarna”⁴⁵ så inleds kapitlet om de fem pelarna där bönen beskrivs genom att man ska be fem gånger om dagen vänd mot Mecka. Det fortsätter med att bönen ska utföras vid bestämda tider och att fredagsbönen är den viktigaste och bör ske i en moské.⁴⁶ Beskrivningen av bönen handlar mycket om den religiösa praxisen, själva genomförandet och hur ofta man ska be är det som beskrivs om bönen. Men här finns också ett inslag av den religiösa funktionen av bönen. Allahs krav på människan kunde sammanfattas i de fem pelarna, och med detta ges det också en förklaring till vad bönen har för funktion. Dvs. för att uppfylla Allahs krav så bör man be fem gånger om dagen vänd mot Mecka.

Koranen

I avsnittet om Koranen kan man läsa att ”Koranen används vid de dagliga bönerna men läses också dagligen i moskéerna i hela den muslimska världen”⁴⁷. Thulin och Elm skriver också att varje ord som står i Koranen är heligt och ska skrivas och läsas på den arabiska som Muhammed talade.⁴⁸ Här lägger författarna fokus på den religiösa praxisen då de beskriver hur Koranen används. Men de skriver även att ”Tolkningen av Koranen påverkar och styr den enskilde och samhället.”⁴⁹ och detta ger då ett inslag av vad Koranen har för funktion och det finns då inslag av den religiösa funktionen i texten om koranen trots att fokus läggs på den religiösa praxisen.

Mat och dryck

I den här boken finns det inte ett eget avsnitt som är helt avsatt för mat och dryck utan det finns beskrivet under rubriken lagar. Och här skriver Thulin och Elm om att ”Särskilda regler gäller för mat och dryck. Det är förbjudet att t ex dricka alkohol och att äta fläskkött.”⁵⁰ Här är

⁴⁵ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.100

⁴⁶ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.100

⁴⁷ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.99

⁴⁸ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.99

⁴⁹ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.99

⁵⁰ Thulin B, Elm S (2002) *Religion A 2000*. S.103

det den religiösa praxisen som det läggs fokus på i beskrivningen om mat och dryck. Det är kort och gott det praktiska utförandet om vad man får och inte får göra beskrivs.

Bok 3: Religionskunskap med etik och livsfrågor

Bönen

Avsnittet inleds med att beskriva att människans uppgift är att underkasta sig Gud och att lyda hans vilja, och de fem viktigaste uppgifterna är de fem pelarna.⁵¹ Böneritualen beskrivs mycket noggrant i detta avsnitt, Rodhe och Nylund skriver att ”En böneutropare kallar fem gånger om dagen de troende till bön. Efter att ha tvättat sig på föreskrivet sätt skall man vända sig mot Mecka, och under läsning av stycken ur Koranen faller man upprepade gånger på knä och berör marken med pannan.”⁵² De fortsätter med att skriva att fredagen har valts som en gemensam bönedag för att skilja muslimer från judar, som har lördag som gudstjänstdag, och kristna som har söndagen.⁵³ Avslutningsvis så skriver de att ”Bekännelsen är en viktig del av bönen, som huvudsakligen består i att lovprisa Gud.”⁵⁴

I beskrivningen om bönen så lägger Rodhe och Nylund mest fokus på den religiösa praxisen då de använder största delen till att beskriva genomförandet och de praktiska detaljer och riktlinjer som man bör följa under bönen. Men de har även beskrivit vad bönen har för betydelse och funktion. Att lovprisa Gud och att lyda och underkasta sig hans vilja är beskrivningar av vad bönen har för betydelse och funktion. Detta är inte något som det läggs fokus på i texten men det nämns ändå.

Koranen

I avsnittet om Koranen skriver Rodhe och Nylund att ”Koranen är islams heliga skrift. Den uppfattas som Guds ord, evig och oskapad som gud.”⁵⁵ Sedan går de över till att lägga fokus på tolkningen och tillämpningen av Koranen. De skriver att tolkningen och tillämpningen av Koranen skiljer sig mycket bland muslimer. ”Liberal islam medger en fri, tidsanpassad, förnuftsmässig tillämpning. Man vill i nya historiska situationer hålla sig till Koranens anda, ej dess bokstav.”⁵⁶ Medan ”Ortodox, konservativ islam vill binda muslimerna vid en bokstavlig, för alla tider giltig tillämpning. Det finns i nutiden en stark *fundamentalism*, som

⁵¹ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.172

⁵² Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.172

⁵³ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.172-173

⁵⁴ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.173

⁵⁵ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.168

⁵⁶ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.170

innebär att Koranens ord skall tillämpas bokstavligen och direkt i samhället. Det behövs inga andra lagar i samhällslivet än koranen.”⁵⁷

I författarnas beskrivning av Koranen är det en blandning av fokus på det religiösa idémässiga innehållet samt den religiösa funktionen. Det beskrivs om olika ideologiska tolkningar av Koranen samt vilken funktion dessa tolkningar av Koranen får för de troende.

Mat och dryck

Angående mat och dryck så kan man läsa att ”Det är förbjudet för muslimer att dricka alkoholhaltiga drycker. Det råder stora skillnader mellan muslimer i fråga om hur sträng man skall vara med detta bud.”⁵⁸ Maten går författarna inte in på så mycket utan skriver bara om ”Att äta svinkött är helt förbjudet.” Här är det den religiösa praxisen som det läggs fokus på i beskrivningen om mat och dryck. Det är det praktiska utförandet om vad man får och inte får göra beskrivs med ett undantag för beskrivningen om att det råder stora skillnader mellan muslimer i fråga om hur stänga de är med alkoholförbudet. Detta ger då en aspekt på det symboliska tolkandet, och att det inte nödvändigtvis behöver vara lika för alla muslimer vad det gäller förbudet av alkohol. Tyvärr utvecklas detta inte så mycket mer än att det bara nämns i texten.

Bok 4: *Liv och mening – stora boken*

Bönen

Rundblom och Berg skriver i kapitlet om bönen att de bedjande böjer sig framåt, går ner på knä och sänker pannan mot marken, och gång på gång så repeterar de dessa rörelser.⁵⁹ Sedan har de med ett avsnitt där en böneledare förklarar varför de bedjande genomför dessa rörelser. ”När vi ber visar vi med kropp och sinne att vi underkastar oss Gud och hans vilja. Att tänka en bön är bra. Att samtidigt röra på munnen är bättre. Men att samtidigt använda hela sin kropp är bäst. Då är hela ens varelse inriktad på bönen. Att be tillsammans ger oss en stark känsla av enhet och lär oss att se varandra som bröder.”⁶⁰

Avsnittet om bönen inleds med fokus på den religiösa praxisen men övergår sedan till det religiösa innehållet för att avsluta med en aspekt på den religiösa funktionen. Här beskrivs

⁵⁷ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.170

⁵⁸ Rodhe S, Nylund B (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*. S.177

⁵⁹ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 290

⁶⁰ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 290

vilka rörelser som utförs och det förklaras vad som ligger bakom dessa rörelser och det ges exempel på vad bönen har för funktion för de som ber. Här är det svårt att se vad det läggs störst fokus på, men mestadels av beskrivningen fokuserar på det idémässiga religiösa innehållet.

Koranen

I avsnittet om Koranen skriver författarna om att ”Enligt islams tro har Koranens text alltid funnits i himlen. Eftersom Gud är evig så måste ju också hans budskap vara evigt! Islams budskap är det samma som Gud en gång uppenbarade för Israels profeter och som förvanskat finns i Gamla testamentet.”⁶¹ De avslutar med att skriva att ”Koranen uppfattas av muslimer som ett verkligt underverk, med sitt bländande vackra språk och fullkomliga innehåll. Det går inte att hitta något enda fel i Koranen, hävdar man bestämt.”⁶²

I avsnittet om Koranen tar det idémässiga ideologiska innehållet upp en stor del av texten. Det läggs alltså fokus på det religiösa innehållet i traditionen eftersom att författarna väljer att fokusera på betydelsen och tolkningarna av Koranen.

Mat och dryck

I texten om mat och dryck så skriver författarna mycket kortfattat om maten att man inte får äta griskött, blodmat och dricka alkohol.⁶³ Det finns dock med ett inlägg om vin och att en del muslimer menar att vin inte alls är förbjudet att dricka. De hänvisar till ett citat ur Koranen 4:43 ”Troende! Gå inte till bön om ni befinner er i omtöcknat tillstånd (är berusade) utan vänta till dess ni vet vad ni säger.”⁶⁴ Detta tyder på att muslimer drack vin på Muhammeds tid och att det då inte ska vara något förbud kring detta. Men majoriteten av muslimer anser bestämt att all alkohol är förbjuden för en rättroende.⁶⁵

Angående beskrivningen av mat och dryck fokuserar den till stor del på den religiösa praxisen trots att den har inslag av tolkningar kring Koranens syn på vinet.

⁶¹ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 265-266

⁶² Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 266

⁶³ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 283

⁶⁴ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 284

⁶⁵ Rundblom G, Berg L (2002) *Liv och mening – stora boken*. S 284

8.2.1 Diskussion av den kvalitativa undersökningen

En sammanställning av den kvalitativa undersökningen gjordes för att jag skulle få en bättre översikt av resultatet och finns med som bilaga längst bak i undersökningen.

Resultatet från den kvalitativa undersökningen visar att det finns stora variationer i vad det läggs fokus på i de undersökta läroböckernas beskrivningar av islam. Böckerna 1, 2 och 3 fokuserade främst på den religiösa praxisen när det kom till deras beskrivningar av bönen, koranen samt mat och dryck. Medan bok nr 4 fokuserade mest på det idémässiga religiösa innehållet i dessa beskrivningar. Det som böckerna hade gemensamt var att samtliga hade mest fokus på den religiösa praxisen när det kom till beskrivningen om mat och dryck. Det var endast bok nr 3 och 4 som även hade med inslag av det idémässiga religiösa innehållet som bidrog till att de hade ytterligare en aspekt med i sina beskrivningar. Värt att påpeka är då att både bok 3 och 4 är böcker som är anpassade för A och B kurserna. Angående avsnittet om Koranen så var det flest böcker som fokuserade på aspekter i det idémässiga religiösa innehållet. Avsnittet om Koranen var också det avsnitt där det varierade mest mellan böckerna, aspekter om både det idémässiga religiösa innehållet, funktionen och praxisen fanns representerade men inslagen om det idémässiga religiösa innehållet var mest förekommande. Till sist har vi avsnittet om bönen där böckerna 1, 2 och 3 fokuserade på den religiösa praxisen med fokus på själva genomförandet och de praktiska detaljerna kring detta var det vanligaste. Men bok 4 fokuserade mest på det idémässiga religiösa innehållet tack vare den förklarings dialog som fanns med där en böneledare förklarade innebörden av bönen och gav exempel på ideologiska tolkningar av bönens betydelse.

Vid en sammanställande jämförelse av vad böckerna fokuserade på i deras beskrivningar om bönen, Koranen samt mat och dryck fokuserade bok 1, 2 och 3 mer på den religiösa praxisen än vad bok 4 gjorde. Bok 4 fokuserade mest på det idémässiga religiösa innehållet. Samtliga böcker hade dock med aspekter eller inslag av de andra kategorierna men detta var huvudsakligen det de fokuserade på i de undersökta avsnitten.

9. Avslutande diskussion

I den avslutande diskussionen ska jag försöka att med hjälp av det resultat jag fått från den kvantitativa undersökningen och den kvalitativa undersökningen föra en diskussion om vad valet av undervisningsmaterial kan få för konsekvenser.

Hur påverkar då valet av undervisningsmaterial undervisningen och vad kan det få för konsekvenser? I inledningen tog jag upp det Kjell Härenstam menade om att läraren har en central roll när det kommer till att välja vilken kunskap som ska läras ut. Utifrån detta så ansåg jag att det är lärarens ansvar att vara väl insatt i hur läromedlen är utformade och vad för skillnader som kan förekomma i jämförelse mellan olika läromedel. Resultatet som jag har fått genom att individuellt jämföra de kvantitativa och kvalitativa undersökningarna visar att det finns stora skillnader mellan läroböckerna när det kom till hur omfattande materialet var och vad läroboksförfattarna fokuserade på i sina beskrivningar. Men hur påverkar då dessa skillnader undervisningen? Om vi tar ett exempel mellan bok 3 och bok 4. Jag som lärare ska undervisa om islam och väljer bok 3, då får jag alltså en bok som har minst antal sidor om islam i förhållande till det övriga innehållet i boken. Jag får även minst antal bilder i avsnittet om islam. Samt att det fokuseras mestadels på den religiösa praxisen i beskrivningarna om bönen, Koranen samt mat och dryck. Detta behöver inte ha någon betydelse om jag hade gjort ett medvetet val som lärare, för då kanske jag hade sökt efter en bok som innehåller just detta. Men om jag inte är medveten över mitt val kan det påverka min undervisning på ett sådant sätt som jag kanske inte vill, och det kan få konsekvenser som jag inte är beredd att möta i min roll som lärare. Hade jag istället valt bok 4 så hade jag fått den bok som hade flest antal sidor om islam i förhållande till det övriga innehållet. Jag hade även fått den bok som hade flest antal bilder i avsnittet om islam. Samt att det i beskrivningarna om bönen, Koranen samt mat och dryck fokuserades mest på det idémässiga religiösa innehållet. Åter igen kanske detta hade kunnat påverka min undervisning på olika sätt om jag inte medvetet hade undersökt böckerna och gjort ett didaktiskt val. Jag vill då understryka detta med att man bör göra ett medvetet val av det undervisningsmaterial som man tänkt använda sig av i sin undervisning. Vill jag att eleverna ska få lära sig hur man metodiskt ska utföra bönen inom islam bör jag alltså leta efter en bok som beskriver detta och kanske fokuserar på den religiösa praxisen mer än andra böcker. Det samma gäller även för bok 1 och bok 2, jag har inte försökt att se vilka av läroböckerna som är bättre än andra utan det handlar om vad man som lärare har för syfte med sin undervisning och att man efter syftet med undervisningen väljer sitt

undervisningsmaterial. Böckerna visade upp olika kvalitéer som kan användas på olika sätt och för olika syften och då är det viktigt att man som lärare är medveten om detta så att man kan använda sig av materialet på rätt sätt i sin undervisning. Undersökningen som jag nu genomfört visar på att det finns skillnader mellan läroböckerna och det finns säkert lika många skillnader i hur lärare väljer att undervisa, och då bör man vara noga med valet av undervisningsmaterial för att de på ett så bra sätt som möjligt ska matcha varandras syften med undervisningen.

Avslutningsvis skulle jag bara vilja framföra den lärdom jag fått från denna studie som är att man som lärare bör alltid fråga sig själv; vad vill jag förmedla med min undervisning, och vad vill undervisningsmaterialet förmedla, och stämmer dessa överens med varandra?

10. Vidare forskning

En vidare forskning inom lärobokskunskap skulle kunna vara att man undersöker hur läroböckerna faktiskt används i undervisningen. Troligtvis skulle det vara väldigt individuellt bland lärarna om hur mycket de använder sig av läroböckerna i undervisningen men detta skulle kunna ge en fingervisning om hur läromedlen faktiskt används.

Ett annat uppslag skulle kunna vara att man undersöker hur själva urvalet av läromedel går till i olika skolor, vilka faktorer är det som spelar in och vilka är avgörande för valet av läromedel.

Ett sista förslag på vidare forskning skulle kunna vara att försöka besvara varför kristendomen har fått ett större utrymme än t.ex. islam i läroböckerna. Här skulle man då få undersöka vem det är som har ansvaret för utformningen av upplägget och man kanske skulle få kontakta både författarna och de olika förlagen för att se vad det är för rättsnören de använder sig av för att utforma innehållet i läroböckerna.

11. Sammanfattning

Efter att ha stött på stora skillnader i upplägg och fakta mellan läroböcker så bestämde jag mig för att starta en undersökning, där jag skulle undersöka och jämföra innehållet om islam i fyra läroböcker i religionskunskap. Utifrån undersökningen så ville jag även föra en diskussion kring konsekvenserna av lärarens val av undervisningsmaterial. Materialet som jag undersökte bestod av fyra religionsläroböcker som var anpassade till gymnasiet. Metoderna som jag använde mig av var både av kvalitativ och kvantitativ karaktär. Resultaten jämfördes sedan var för sig och bidrog som underlag till den avslutande diskussionen där jag diskuterade kring vad valet av undervisningsmaterial kan få för konsekvenser.

Undersökningen och jämförelsen av innehållet i de fyra läroböckerna visade att det var skillnader mellan läroböckerna när det kom till hur omfattande materialet var och vad läroboksförfattarna fokuserade på i deras beskrivningar. Antalet sidor, ord, bilder och hur stor procent avsnitten hade i böckerna skilde sig åt. Jämförelsen mellan islam och kristendom visade dock att det inte var någon skillnad mellan böckerna, då samtliga läroböcker i undersökningen hade valt att använda sig av fler antal sidor i avsnitten om kristendom jämfört mot avsnitten om islam. Vid en sammanställande jämförelse av vad böckerna fokuserade på i deras beskrivningar om bönen, Koranen samt mat och dryck så fokuserade bok 1, 2 och 3 mer på den religiösa praxisen än vad bok 4 gjorde. Bok 4 fokuserade mest på det idémässiga religiösa innehållet. Samtliga böcker hade dock med aspekter eller inslag av de andra kategorierna men detta var huvudsakligen det de fokuserade på i de undersökta avsnitten. Avslutningsvis så använde jag mig av resultatet jag fått från den kvantitativa undersökningen och den kvalitativa undersökningen för att föra en diskussion om vad valet av undervisningsmaterial kan få för konsekvenser. Slutsatsen blev den att man som lärare bör göra ett medvetet val av undervisningsmaterialet. Böckerna visade upp olika kvalitéer som kan användas på olika sätt och för olika syften och då är det viktigt att man som lärare är medveten om detta så att man kan använda sig av materialet på rätt sätt i sin undervisning.

Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

Birgitta Thulin, Sten Elm (2002) *Religion A 2000*, Interskol, Malmö

Börge Ring (2000) *Religion och sånt*, Almqvist & Wiksell, Stockholm

Gunilla Rundblom. Leif Berg (2002) *Liv och mening – stora boken*. Aros, Uppsala

Sten Rodhe. Bo Nylund (1997) *Religionskunskap med etik och livsfrågor*, Almqvist & Wiksell, Stockholm

Litteratur

Härenstam, Kjell (2000) *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*, Studentlitteratur, Lund

Härenstam, Kjell (1993) *Skolboks-islam*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg

Otterbeck, Jonas (2005) "What is reasonable to demand? Islam in Swedish textbooks" *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 31, No. 4, July, S.795-812

Olivestam, Carl E. (2006) *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*, Liber, Stockholm

Selander, Staffan (1988) *Lärobokskunskap*, Studentlitteratur, Lund

Bilaga 1

Figur 2: Ifylld mall för undersökning av kvantitativ data

Islam	Bok 1	Bok 2	Bok 3	Bok 4
Antal sidor i boken totalt	190	176	280	416
Antal sidor i avsnittet om islam	22	13	18	51
Antal ord i avsnittet om islam	5535	3182	4382	14525
Antal bilder i avsnittet om islam	11	12	9	44
Hur många % av bokens innehåll får avsnittet om islam ⁶⁶	11,6 %	7,4 %	6,4 %	12,3 %
Hur många % av bokens innehåll får avsnittet om kristendom ⁶⁷	16,3%	11,9%	25,7%	15,9%

Källor: *Religion och sånt*(2000). *Religion A 2000*(2002). *Religionskunskap med etik och livsfrågor*(1997). *Liv och mening – stora boken*(2002)

Bilaga 2

⁶⁶ Vid beräkning av hur många % av bokens innehåll avsnitten fick, så har jag avrundat uppåt till en decimal.

⁶⁷ Vid beräkning av hur många % av bokens innehåll avsnitten fick, så har jag avrundat uppåt till en decimal.

Figur 3: Sammanställning av den kvalitativa undersökningen

Bok 1	Bönen	Koranen	Mat och dryck
Fokus på:	Den religiösa praxisen	Funktionen + Innehållet	Den religiösa praxisen
Inslag av:	Den religiösa funktionen	X	X
Bok 2			
Fokus på:	Den religiösa praxisen	Den religiösa praxisen	Den religiösa praxisen
Inslag av:	Den religiösa funktionen	Den religiösa funktionen	X
Bok 3			
Fokus på:	Den religiösa praxisen	Funktionen + Innehållet	Den religiösa praxisen
Inslag av:	Den religiösa funktionen	X	Det religiösa innehållet
Bok 4			
Fokus på:	Det religiösa innehållet	Det religiösa innehållet	Den religiösa praxisen
Inslag av:	Den religiösa praxisen	X	Det religiösa innehållet